
Primjena novog zakona o zaštiti od klevete u BiH: novinari nisu previše profitirali

24/03/2005

Autor: [Mehmed Halilović](#)

Prije nepune tri godine u Bosni i Hercegovini je kleveta i oficijelno dekriminalizirana. Šta više, novi je zakon znatno liberalniji i moderniji. Ali, ipak je iznevjerio početna, mora se priznati, naivna nadanja novinara da ce tužbi za klevetu biti manje.

Novinari u Bosni i Hercegovini su jedini u jugoistočnoj Evropi koji već dvije godine nisu suočeni sa prijetnjom da zbog klevete budu osuđeni na kazne zatvora ili na visoke novčane kazne, kao njihove kolege u svim susjednim zemljama bivše Jugoslavije.

Ali, nisu sasvim sigurni ni da li se novi sistem u samom početku pokazao kao bolji ili gori od starog.

Prije nepune tri godine u Bosni i Hercegovini je kleveta i oficijelno dekriminalizirana. Znači, zakonski je izmještena iz krivičnog zakonodavstva i prebačena u domen građanskog prava, a eventualna suđenja iz krivičnog - u parnični postupak.

Ova promjena nije beznačajna. Šta više, novi je zakon znatno liberalniji i moderniji. Ali, ipak je iznevjerio početna, mora se priznati, naivna nadanja novinara da će tužbi za klevetu biti manje.

Dogodilo se upravo obratno. Danas, naime, ima znatno više tužbi nego koju godinu ranije, pa su novinari konačno morali da shvate da sa ukidanjem kriminalizacije nije ukinuta – i sama kleveta. Niti suđenja za klevetu.

Radikalan zaokret

Tužbe političara protiv novinara i medija bile su uobičajeni događaji u svim novonastalim zemljama bivše Jugoslavije tokom posljednjih petnaestak godina. U takvom okruženju, u kojem su po broju krivičnih tužbi prednjačili najviši predstavnici totalitarnih vlasti u Srbiji i u Hrvatskoj, nije naravno izostajala ni politička elita u Bosni i Hercegovini.

Postojala je, istina, i ranije mogućnost da se uz krivična suđenja vode i parnični postupci za naplatu štete, ali ona su se rijetko koristila. Većina tužbi su bile krivične i tužitelji su se uglavnom zadovoljavali osudom novinara ili urednika. Čak i kad ta osuda nije prevazilazila obim manje novčane kazne ili uvjetne kazne zatvorom. Tek u rijetkim slučajevima tužitelji su, uz krivične osude, pokretali i građanske parnice i tražili visoka novčana obeštećenja.

Novinari, ipak, nisu bili ravnodušni prema krivičnim suđenjima, kad se zna da ni zatvor u takvom slučaju nije sasvim isključen. Istina je, pak, da u posljednjih dvadesetak godina u Bosni i Hercegovini nijedan novinar ili urednik nije osuđen na kaznu zatvora i nije otišao u zatvor, iako su krajem devedesetih godina zabilježena dva slučaja kad je urednicima izrečena uvjetna kazna i u jednom slučaju – novčana. Uvjetna kazna, istina, izgleda bezazleno, ali uvijek može postati kazna zatvora ukoliko se krivično djelo ponovi, te je treba shvatiti kao ozbiljnu prijetnju pravu na slobodu izražavanja, tim prije što su neki novinari na vratu imali i po nekoliko tužbi.

Čak i novčana kazna, koja se mogla izricati u krivičnim postupcima, može postati zatvorska – ukoliko se ne plati dosuđeni iznos, kao što je to pokazao nedavni slučaj novinara u Hrvatskoj. Novinar je smatrao da nije odgovoran i odbio je da plati novčanu kaznu i zbog toga je, po nalogu suda, trebao ići u zatvor 60 dana. Pošto je izbila javna afera o tom slučaju, koja je po Hrvatsku mogla imati i neugodne političke posljedice, jer bi to bio prvi novinar u zemljama bivše Jugoslavije koji bi, na početku novog milenija, morao u zatvor zbog klevete, kaznu je umjesto njega platila ministrica pravosuđa i Hrvatsku spasila jos veće bruke.

Novinarima u Bosni i Hercegovini, međutim, danas ne visi nad glavom prijetnja odlaska u zatvor zbog klevete, niti plaćanje novčane kazne u državni budžet!

Oba entiteta Bosne i Hercegovine su prije nepune tri godine usvojili odvojene, iako u suštini istovjetne, zakone o zaštiti od klevete koji su tu oblast definitivno dekriminalizirali i ovu vrstu suđenja dopustili isključivo u parničnim postupcima.

Više nema, dakle, krivičnih postupaka, nema kazni - ni novčanih a ni zatvorskih i, šta više, u ovim novim zakonima (u daljem tekstu, zbog njihove istovjetnosti, Zakonu) nema ni suđenja za uvredu. Istina, ostala je mogućnost suđenja za uvredu po Zakonu o obligacionim odnosima, koja je i dosad postojala i rijetko se koristila, ali i ta su suđenja u okviru parničnog postupka.

Ovo je bio radikalan zaokret i po tome je Bosna i Hercegovina jedinstvena u cijeloj Evropi. Načinjen je pod uticajem međunarodne zajednice i pod pritiskom domaće medijske scene.

Balans između prava i obaveza

U tom "prebacivanju" s krivičnog na civilni postupak u novom su zakonu iz sasvim opravdanog razloga "ispuštena" neka ranija krivična djela iz ovog domena, kao što su "povreda ugleda države (BiH ali i oba entiteta), njihove zastave, grba i himne, konstitutivnih naroda...". Za ova krivična djela bilo je predviđeno da optužnicu po službenoj dužnosti podiže državni tužilac.

Izostavljanje takve vrste "zaštite" države, državnih organa i simbola i ukidanje obaveze državljanima da po službenoj dužnosti to čini smatra se jednim od demokratskih dostignuća evropskih društava i nije nikakvo iznenađenje da je to učinjeno i ovdje, iako su sudije u prvim javnim raspravama o zakonu takav potez ocijenili "apsurdnim".

"Zar je moguće da niko neće odgovarati ako izvrgne poruzi državu i njene simbole?" Jedan od sudija zaključio je da "odsad, dakle, svako može zapaliti državnu zastavu i proći bez kazne".

Sudija sa iskustvom iz sistema u kojem se vlast mnogo više brinula o simbolima i vrlo malo o ljudima i njihovom ugledu, naravno, teško je mogao i zamisliti nove odnose u kojima će prevladati neke druge mjere vrijednosti. A one su bitno drugačije.

U uvodnom dijelu novog zakona, u članu 2, doslovno je napisano da "... pravo na slobodu izražavanja štiti sadržaj izražavanja, kao i način na koji je iznesen, i ne primjenjuje se samo na izražavanja koja se smatraju korisnim ili neuvredljivim nego, takođe, i na ona koja mogu uvrijediti, šokirati ili uznemiriti...".

Kako se u novom zakonu niti ne spominje uvreda, već samo kleveta, ovakva je formulacija u članu 2. (dozvoljeno je uvrijediti, šokirati ili uznemiriti) prosto šokirala pravnike (sudije, na prvom mjestu) ali, iskreno govoreći, i dio novinara. Naime, neke su sudije u Bosni i Hercegovini, pod uticajem stare škole i dugogodišnjeg vlastitog iskustva, ponovno ocijenile da je "apsurdno da niko ne odgovara za uvredu" i da se praktično to još i dozvoljava.

Do ovakve ocjene dio sudija i novinara je došao pozivajući se i na, ovim zakonom, zagarantovano pravo novinara (urednika i drugih) da ne otkriju identitet povjerljivog izvora, niti dokument koji bi mogao razotkriti identitet izvora. Neki su to, naime, shvatili kao mogućnost automatske odbrane tek prostim pozivanjem da je novinar i urednik koristio informacije "povjerljivog izvora".

Stvari, međutim, ne stoje tako jednostavno. Novi zakon zaista ohrabruje slobodnu štampu i slobodu izražavanja, pa i izražavanja "koja mogu uvrijediti, šokirati ili uznemiriti", ali to je tek jedna strana medalje. Druga podrazumijeva – odgovornu štampu i odgovorne novinare. Novinari, ako je o njima riječ, odgovaraće i snositi posljedice za klevetu ukoliko su "namjerno ili iz nepažnje iznijeli ili pronijeli izražavanje neistinite činjenice" (citat iz Zakona). Od novinara i štampe se, dakle, traži razumno ponašanje, u skladu sa profesionalnim kodeksom, i postupanje koje nije zlonamjerno.

Novinar se, recimo, može pred sudom odbraniti i ako objavi neistinite informacije (u Zakonu piše, činjenice), ukoliko može dokazati da je postupao profesionalno (prema novinarskom Kodeksu) i u dobroj namjeri. To praktično znači da, recimo, može dokazati da je imao razloga da vjeruje da su iznesene činjenice tačne i da je svoju priču zasnivao na više izvora i tražio, pored drugih, i mišljenje osobe o kojoj piše. Dobronamjernost će se, uz to, mjeriti i po tome kako je postupao nakon što je saznao da je objavio nešto neistinito (na osnovu podataka o tome da li je objavio ispravku, izvinjenje ili nešto slično tome). S druge strane, novinar se neće moći odbraniti ako je znao ili mogao znati da su činjenice na kojima je gradio svoju priču – neistinite. Teret dokazivanja o istinitosti i neistinitosti činjenica je na tužitelju, a ne na novinarima.

Sve ovo vrijedi, naravno, i u slučaju pozivanja na zaštitu identiteta povjerljivog izvora. I tada, naime, važi isto pravilo - novinar preuzima na sebe odgovornost za objavljene činjenice i za profesionalno postupanje. Iza anonimnog izvora, drugim riječima, ne može se sakriti neodgovorno ponašanje novinara i štampe u cjelini i objavljivanje činjenica za koje su oni (novinar i štampa) "znali ili mogli znati" da nisu istinite.

Zaštita povjerljivog izvora nije nikakva privilegija novinara koja bi ih oslobađala odgovornosti, ali jeste privilegija zato što im omogućava dobijanje informacija (slučajevi raznih zloupotreba javnih funkcionera) do kojih inače redovnim putem ne bi došli. To je demokratski institut kojim se štite interesi javnosti. Dobijanje takvih informacija – i onda kad se to vlastima na dopada – ključni je interes javnosti.

Generalno, uz sve to, ovaj zakon u Bosni i Hercegovini ohrabruje i štampu (novinare) i oštećena fizička i pravna lica, koji bi eventualno mogli tražiti sudsku zaštitu u slučaju klevete, da sve nesuglasice rješavaju na što jednostavniji način i bez suda. Ukoliko ipak oštećena strana podigne tužbu, sud je na samom početku dužan da ispita da li postoji mogućnost mirenja stranaka, kako bi se izbjeglo dalje vođenje postupka. Drugo, pri utvrđivanju eventualne naknade, sud je dužan da utvrdi da li su tužitelj ili tuženi prethodno preduzeli bilo kakve mjere u pogledu umanjivanja ili ublažavanja

---

štete prouzrokovane klevetničkim karakterom nekog teksta ili izražavanja (objavljivanje ispravke i izvinjenja).

Zakon u stvari podstiče tužitelja da se prvo obrati mediju u kojem je njegov ugled narušen i da zadovoljštinu dobije na taj način, odnosno da se sudu obrati tek ukoliko je nije dobio, ili ako je nastala šteta tolika da se ne može sanirati objavljivanjem ispravke. U svakom slučaju, sud je dužan da cijeni da li je tužitelj postupio na ovaj način, kao što je dužan da cijeni i da li je tuženi, u dobroj namjeri, objavio ispravku ili izvinjenje, zbog čega može smanjiti iznos dodijeljene štete.

U praktično nepreglednoj listi onih koji na osnovu ovog zakona mogu podnijeti tužbu ipak postoji jedno bitno ograničenje koje isključuje jednu cijelu strukturu koja se tim pravom ranije najviše služila. Vlasti i vlade!

U ovom zakonu je pojam "javni organ" (vlast) definiran kao "svaki zakonodavni, sudski, izvršni ili drugi upravni organ... koji obavlja javnu funkciju i svaki organ koji je u vlasništvu ili je kontroliran od strane nekog javnog organa"). Svi su oni, dakle, onemogućeni da budu tužioc.

Tužbu, dakle, ne može podnijeti vlada, skupština, sud, javna preduzeća i ustanove, ali mogu podnijeti – u svoje lično ime – i članovi vlade, javni funkcioneri, sudije... Njihova tužba, međutim, u tom slučaju nije tužba predsjednika vlade, ministra ili sudije, već samo lična tužba građanina...

Kako se vidi, bosanskohercegovački zakon je u cjelini prihvatio najviše međunarodne demokratske standarde kojima je cilj, na prvom mjestu, ohrabrivanje prava na slobodu izražavanja, ali isto tako i zaštita prava na ugled i na privatnost fizičkih i pravnih lica.

Novinari su, kako se vidi, po ovom zakonu u velikoj mjeri zaštićeni, pod uslovom da rade odgovorno i

---

profesionalno, dok političari u principu imaju mnogo manji stepen zaštite u odnosu na onu kakvu su nekad imali. Oni ne samo što nemaju neku posebnu zaštitu, već moraju pokazati i znatno veći stepen tolerancije za javnu kritiku – u odnosu na obične građane - jer obavljaju javne funkcije. Novinari, s druge strane, moraju imati na umu da ih nove zakonske "povlastice" itekako obavezuju.

Tu lekciju novinari tek sada uče na vlastitoj koži.

Trostruko povećanje tužbi

Nakon dvije godine primjene novog zakona o zaštiti od klevete može se uslovno reći, ako se sudi tek po prvim efektima, da novinari i nisu naročito "profitirali".

Na prvom mjestu, kako je već kazano, nije se smanjio broj tužbi protiv novinara, kako su oni očekivali, već se on naprotiv znatno povećao. Doduše, više im se ne sudi u krivičnim postupcima, već u parničnim, ali to i nije neka naročita prednost pošto se sada dobar broj postupaka okončava presudom o plaćanju novčanog obeštećenja podnosiocima tužbi. Istina, ne pretjerano velikim, ali ni sasvim beznačajnim.

Kad se usporede ranije sudske uvjetne i novčane kazne sa sadašnjim novčanim obeštećenjima, ispada da se ranije "isplatilo" služiti se klevetom a danas – ne isplati.

Blizu 350 tužbi stiglo je kantonalnim i okružnim sudovima u oba dijela Bosne i Hercegovine u ove dvije i po godine, što je trostruko više nego u, recimo, prethodne dvije-tri godine. Od toga su dvije trećine tužbi podnesene samo sarajevskom Kantonalnom sudu, što je i logično jer je to i najrazvijenija sredina u zemlji, ali i grad sa najvećom koncentracijom svih medija.

Kad se ovaj broj od 350 tužbi uporedi sa ukupnim brojem medijskih kuća danas, onda ispada da je svaki medij tužen bar jednom. Više od tri stotine tužbi na približno tri stotine medijskih kuća! Ili, po broju novinara, značilo bi da je svaki deseti novinar u Bosni i Hercegovini tužen.

Ovo je, naravno, samo puka statistika koja ne može dati pravu sliku, jer većina medijskih kuća i njihovih novinara nikad nisu tuženi. Ali zato su neki tuženi toliko puta da im se čini da "svakog drugog dana stiže po jedna tužba".

Malo stvarne statistike može dati znatno realniju sliku: do kraja 2003. godine, kad je i podnesena većina tužbi, najviše su tuženi listovi "Dnevni avaz" i njegova izdanja (30 tužbi), potom nedjeljnici "Slobodna Bosna" (22) i "Ljiljan" (15), dnevnik "Oslobođenje" (13), Federalna TV (8), magazin "Dani" (6)... U međuvremenu, tokom 2004. godine, neki su ponovno tuženi tako da su prethodne brojke premašene. Po broju novih tužbi koje su podnesene protiv njih, ponovno "prednjače" listovi "Dnevni avaz" i "Slobodna Bosna" i, među elektronskim medijima, Federalna televizija. U većini slučajeva tuženi su izdavači, glavni urednici i, kad su poznati, autori tekstova (novinari).

Ko su tužioci i šta traže? U odnosu na raniju praksu, smanjio se donekle broj klasičnih političara koji podnose tužbe, ali nastao je novi fenomen - tužbe novinara protiv novinara! U cjelini gledano, tužbe podnose javne ličnosti, bilo da su to visoki državni dužnosnici – lideri političkih partija, ministri, načelnici, šefovi službi, potom ljudi iz bezbjedonosnih agencija, direktori javnih ustanova, preduzeća, profesori univerziteta... Sve su tužbe, kao što Zakon zahtijeva, u vlastito ime, osim nekoliko tužbi komercijalnih firmi koje traže materijalno obeštećenje.

Dakle, tužbe podnose uglavnom osobe iz javnog života. Dva su razloga za to: prvo, o njima se najviše piše i, prema očekivanju, najčešće kritički; drugo, zato što ovi sudski postupci prilično koštaju i zato tzv. obični ljudi – i kad bi imali razloga da se obrate sudu – to ne mogu sebi priuštiti. Istina, oni imaju zakonsku mogućnost da od suda traže oslobađanje od plaćanja sudskih troškova, ali najčešće za to i ne znaju i na to se ne pozivaju.

Dakle, tužioci su i političari i državni zvaničnici visokog ranga (blizu 60 tužbi, s tim što neki imaju i po dvije i više tužbi, pa je naravno broj takvih osoba u ovom slučaju manji od broja njihovih tužbi), potom penzionirani radnici iz policijsko-bezbjednosnih službi (15 tužbi, neki takođe i sa pet-šest tužbi), državni funkcioneri nižeg ranga (petnaestak tužbi), direktori preduzeća (desetak) itd.

Ali, potpuno neuobičajeno u odnosu na druge zemlje i, čak u odnosu na praksu minulih godina u samoj Bosni i Hercegovini, odmah iza političara po broju podnesenih tužbi su – novinari! Blizu 40 tužbi novinari su podnijeli protiv drugih novinara i medija!

Rekorderi su, ponovno, iz najvećeg izdavača novina u Bosni i Hercegovini ("Dnevni Avaz"): samo osnivač i vlasnik ove izdavačke kuće podnio je u ime preduzeća i u vlastito ime blizu 30 tužbi do kraja 2004. godine, pretežno protiv drugih medija a neke i protiv poznatih javnih ličnosti.

Novinari "Avaza" podnijeli su još tri tužbe – dvije osobne i jednu kolektivnu koju je potpisalo čak 40 novinara.

Nekoliko novinara koji rade za druge medije, s druge strane, tužili su urednike i novinare "Avaza", ali i neke druge listove.

Milion maraka za duševne boli?!

Na osnovu podataka o tome koliki su oštetni zahtjevi postavljeni u tužbama za klevetu, moglo bi se bar djelimično odgovoriti i na pitanje otkud toliki broj novih tužbi.

U jednom televizijskom intervjuu osnivač novinsko-izdavačke kuće "Avaz" je početkom 2004. rekao da visina u tužbama postavljenih odštetnih zahtjeva protiv "Avaza" i njegovih izdanja dostiže ukupnu sumu od dva i po miliona maraka (približno 1,3 miliona eura), ali i da je visina oštetnih zahtjeva koje je "Avaz" zatražio od drugih - isto tolika! U oba slučaja, bez dodatnih sudskih troškova i plaćanja visokih tarifa advokata, koje su dosad – prema neslužbenim podacima – samo "Avaz" koštali nekoliko

---

stotina hiljada maraka.

Čini se da je ovdje moguće naći odgovor na pitanje o broju tužbi: mogućnost traženja novčanog obeštećenja - koja u Zakonu o zaštiti od klevete nije ograničena nikakvim apsolutnim iznosima, već samo načelno klauzulama koje cijelu stvar bitno relativiziraju – shvaćena je kod nekih javnih ličnosti kao mogućnost da se protivničku stranu "odere".

Neodmjereni odštetni zahtjevi nastali su, s jedne strane, kao izraz osvetničke klime stvorene u krugu političke elite u odnosu prema medijima – jer su mediji u cjelini postajali sve kritičniji prema nosiocima vlasti - i, s druge, kao rezultat iluzije o vanrednoj prilici da se i u ovoj zemlji, poput nekih glasovitih slučajeva u svijetu i u susjedstvu (opet Hrvatska), "zaradi na lak način".

Iako su većina odštetnih zahtjeva u relativno umjerenim okvirima, od 10.000 do 20.000 maraka (od

---

5.000 do 10.000 eura), nije mali broj i takvih koji, dakle, potvrđuju znatno veće apetite navodno oštećenih. Oni su zahtijevali stotinu ili dvjesta hiljada, odnosno pola miliona maraka, a ima i takvih koji misle da njihov ugled i duševne boli ne može spasiti nikakav iznos manji od milion maraka. Čak i milion i po maraka – u dva slučaja, odnosno dva miliona maraka – u jednom slučaju!

U jednoj tužbi zahtijevano je, pak, obeštećenje od tri miliona maraka (dosad apsolutni rekord!) od dnevnog lista koji je devedesetih godina imao najveći ugled i prestiž u zemlji, ali i u svijetu ("Oslobođenje") – zbog navodne materijalne štete nastale nakon nekog teksta. Ali, podnosioci ove tužbe, kompanija "Lijanovići", u međuvremenu je povukla tužbu.

Ako su u ovim tužbama i bili neodmjereni apetiti i precijenjene "štete" i "duševne boli i patnje", njihovi podnositelji morali su se vrlo brzo ohladiti, možda čak i pokajati, jer su ubrzo uvidjeli da im sudovi – i kad presude u njihovu korist – u ovim ekstremnim slučajevima dodijele obeštećenja ne veća od jednog ili dva procenta od traženog iznosa!

Sudovi su, naravno, zauzeli jedino moguće stanovište koje je u skladu sa sudskom praksom dodjeljivanja naknada štete u drugim sličnim procesima i u duhu novih propisa – novog Zakona o parničnom postupku, ali i ovog zakona o zaštiti od klevete. Prvim zakonom se određuje plaćanje sudskih troškova, a drugim visina naknade štete.

Sam Zakon o zaštiti od klevete je najviše uticao na opredjeljenje sudova da se zadrže u ovim relativno umjerenim okvirima obeštećenja. Njime je, naime, propisano da "obeštećenje treba da bude u srazmjeri sa nanesenom štetom ugledu oštećenog" i "isključivo radi naknade štete", odnosno propisana je obaveza suda da vodi računa "da li bi iznos dodijeljene štete mogao dovesti do velikih materijalnih teškoća ili stečaja štetnika" (u ovim slučajevima, znači, medija).

Kad se to što je napisano u Zakonu prevede na praktičan jezik, ostaje obaveza medija da plate presuđenu i procijenjenu štetu, ali zbog toga - propasti neće. Osim, ako ne ustraju u ponavljanju neistinitih priča zbog kojih će svaki čas ići na sud...

"Smirivanje naboja" nastalo je, dakle, nakon prvih presuda. Od blizu 40 koje je donio Kantonalni sud u Sarajevu u prvoj polovini 2004. godine, značajan je broj u kojima je odbijen tužbeni zahtjev u cjelini (14), samo su u jednoj presudi u potpunosti prihvaćeni svi navodi u tužbi i dodijeljena tražena visina odštetnog zahtjeva (10.000 maraka). U svim drugim slučajevima, u kojima je presuđeno u korist podnosioca tužbi, dodijeljene odštete nisu veće od dvije do osam hiljada maraka (zahtijevano od 20.000 do 200.000). Samo u nekoliko slučajeva presuđena obeštećenja iznose 10 do 15.000, u tri – 20.000 maraka, s tim što je Vrhovni sud, rješavajući po žalbi, smanjio jedno od njih na 15.000 maraka.

Istovremeno, ni dodijeljena obeštećenja od 20.000 maraka nisu finansijski "isplativa", jer je i u takvim slučajevima svakoj strani naloženo plaćanje vlastitih sudskih troškova koji su, i u ove tri presude, vrlo visoki, odnosno neznatno manji od iznosa odštete.

Naime, u svim slučajevima kad samo djelimično prihvata tužbeni zahtjev – a ovdje su oni bili čak i deset puta viši od dodijeljenog iznosa (!) - sud po Zakonu o parničnom postupku može (u većini presuda to i radi) svakoj strani narediti da plati vlastite sudske troškove u koje spadaju i nemala sudska taksa i troškovi advokata. Što su oštetni zahtjevi bili veći, kao što je to bilo i u ova tri slučaja, to su i sudske takse veće.

Najgore su, naravno, prošli oni koji su u tužbama zahtijevali ogromna obeštećenja i – izgubili spor. Preduzeće "Kalen" iz Zenice je, recimo, tražilo jedan milion maraka obeštećenja za navodnu štetu od lokalne televizije u Zenici i, nakon što je i u drugostepenom postupku odbijeno, mora platiti, uz svoje, i sudske troškove tužene strane koji iznose čak 73.144 marke! (oko 37.000 eura)

Oni koji su tražili najviše, najviše su se i – opekli.

Novinari, međutim, nisu zadovoljni plaćanjem presuđenih obeštećenja i kad nisu veća od desetak hiljada maraka, jer smatraju da su previsoka za prilike kakve su u Bosni i Hercegovini danas i, pogotovo, da nisu u srazmjeri sa obeštećenjima kakva sudovi dodjeljuju u slučaju, recimo, gubitka člana porodice (za duševne boli zbog izgubljenog djeteta, na primjer, oko 10 do 15 hiljada KM). Može li se ta duševna bol, pitaju se novinari, mjeriti sa bilo kakvom boli ili gubitka ugleda zbog klevete?

Početa nesnalazjenja sudova

Dvogodišnje iskustvo pokazalo je, ipak, da su sudovi nespremno dočekali početak primjene novog zakona o zaštiti od klevete, pa i novog parničnog zakona, tako da su se u početku tužbe gomilale a suđenja uglavnom prolongirala. Ova se činjenica donekle može objasniti i podatkom da se od kraja devedesetih godina bosanskohercegovačko sudstvo nalazilo u fazi reformi, koje se tek sada privode kraju, a same sudije pred izazovom vlastitog (re)izbora. Zbog takvog stanja, naravno, trpila su zainteresovana lica – kojima se zbog isticanja vremena na neki način negira i samo pravo (na zaštitu privatnosti, dostojanstva i ugleda), trpile su medijske organizacije – kojima tužbe vise nad glavom kao Damaklov mač, a trpilo je i sudstvo - jer gubi povjerenje javnosti.

Najnesretniji je po sudove bio sam početak primjene zakona o zaštiti od klevete. Naime, sredinom 2003. godine, kad još nije bilo nikakvih presuda, Kantonalni sud u Sarajevu je u priličnoj mjeri uskovitlao javnost odlukama o privremenim zabranama pisanja.

Koristeći se mogućnošću koju im daje Zakon, podnosioci tužbi su redovno tražili na početku suđenja izricanje privremenih mjera zabrane pisanja (o sebi) - dok traje postupak. Ta je mogućnost u Zakonu zaista predviđena, ali kao izuzetak koji se može primijeniti "samo ako oštećeni sa najvećom sigurnošću može učiniti vjerovatnim... da će trpjeti nepopravljivu štetu kao rezultat iznošenja ili daljeg pronošnja tog izražavanja" (objavljivanja neistinih činjenica). Ali, kako je sud u Sarajevu od šest zahtjeva već u startu prihvatio i donio četiri takve odluke, izgledalo je da bi vrlo restriktivni izuzetak mogao postati – prilično uobičajeno pravilo!

To je, naravno, izazvalo buru negodovanja u javnosti, pogotovo u novinarskoj zajednici, jer je to shvaćeno kao uvođenje cenzure na mala vrata. Vjerovatno i pod uticajem tih reagovanja, nakon te četiri odluke - nije bilo novih mjera te vrste.

Ako je, dakle, cijela 2003. godina bila izgubljena – sa samo desetak prvostepeni presuda u sudovima u cijeloj zemlji - stanje počinje da se mijenja tokom naredne godine. Statistika iz Kantonalnog suda u Sarajevu će nam pružiti najbolju sliku promjena: tokom prošle godine ovom je sudu podneseno 80 novih tužbi (2003. bilo ih je čak 192!), prvostepena presuda donesena u 67 predmeta, dok je 12 tužbi odbačeno, odnosno 29 su povučene. Tokom 2004. godine uloženo je 60 žalbi Vrhovnom sudu povodom prvostepeni presuda ovog suda.

Vrhovni sud Federacije BiH je dosad donio ukupno 37 drugostepenih presuda – povodom žalbi na prvostepene presude svih sudova u ovom entitetu Bosne i Hercegovine – u kojima su odbijeni navodi u žalbama i u kojima su potvrđene prvostepene presude i desetak u kojima su prvostepene presude u osnovi potvrđene, ali je promijenjena visina dodijeljene odštete (u dva neznatno uvećana, u tri smanjena), odnosno visina i način plaćanja sudskih troškova. Ovaj je sud donio i 16 rješenja po žalbama koje se odnose na proceduralna pitanja u prvostepenim sudskim postupcima.

Profesionalizam i samoregulacija

Činjenice, pak, da na sudovima ima na stotine tužbi protiv novinara i medija i deseci osuđujućih presuda i pored tako favorizirajućeg zakona po njih, otkrivaju najmanje još dvije stvari: relativno nizak nivo profesionalnosti u samim medijima i nefunkcioniranje novouspostavljenog sistema samoregulacije u štampi.

Istina je da veliki broj tužbi protiv novinara i medija za klevetu, kao i veliki oštetni zahtjevi, mogu biti ograničavajući faktor za medijske slobode, ali one su, s druge strane, jednako pokazatelj prilično masovnog ugrožavanja, pa i kršenja, ljudskih prava u medijima!

Mediji krše ljudska prava jer u stvari - krše vlastiti etički kodeks. Prema jednom monitoringu Vijeća za štampu, najviše prekršaja Kodeksa za štampu u novinama nalazi se u tzv. crnim hronikama, ili u rubrikama u kojima se vlastita mišljenja poturaju kao činjenice, potom u jednostranim prikazima kontroverznih tema, uskraćivanjem prava na odgovor... Kao ilustracija tome može se navesti da je podignuto nekoliko tužbi zbog toga što su mediji odbili da objave reagovanje i ispravku oštećene strane i sve su one na sudovima, bez izuzetka, riješene na – štetu novinara i medija.

Visok broj tužbi djelimično se, uz to, može objasniti i trenutnim stanjem u bosanskohercegovačkom novinarstvu koje je potpuno fragmentirano. Najviše u zavisnosti od političkih i ideoloških podjela, pri čemu preovladavaju interesi koji nisu interesi profesije, a često ni javnosti, što svako malo ima za rezultat oštre, često i vrlo prljave, "medijske ratove". U Bosni i Hercegovini djeluje mnoštvo od pet-šest novinarskih unija i saveza, od kojih neki imaju i etnički predznak. Te podjele i povremeni oštri sukobi, po prirodi stvari, imaju kao posljedicu i ove međusobne tužbe na sudu.

Većina tužbi na sudu mogle bi se, naravno, izbjeći kad bi sistem samoregulacije djelovao efikasnije ili, bolje rečeno, kad bi svi mediji prihvatili i iskreno podržali Vijeće za štampu. Ovo tijelo djeluje tek nekoliko godina i sastavljeno je od jednakog broja uglednih novinara i javnih ličnosti iz cijele zemlje koje nemaju političke i državne funkcije. Ono je u stanju da mnogo brže od suda i jeftinije (u stvari, potpuno besplatno za ljude koji mu se obraćaju) razriješi većinu ovakvih sporova i, u slučajevima kad je to potrebno, pruži punu satisfakciju svima koji misle da je njihovo ljudsko dostojanstvo i ugled narušeno u bilo kojem tekstu u bilo kojoj novini.

Problem, međutim, nije u njemu, već u medijima koje ne pružaju podršku i ne ohrabruju rad Vijeća. A kad to već ne čine oni koji bi po prirodi stvari morali biti najviše zainteresovani za to, ne može se onda očekivati ni od javnosti da ona više od samih novinara vjeruje u taj sistem samoregulacije.

Zato Vijeće godišnje u prosjeku dobije tridesetak žalbi građana, a sudovi, kao što vidimo, na stotine.

Tekst je preuzet sa www.mediaonline.ba uz dozvolu uredništva.

- Media Online 2005. All rights reserved.

Tekst je napravljen u okviru projekta Medijska saplitanja zemalja u tranziciji koji podržava Mreža za profesionalizaciju medija jugoistočne Evrope (SEENPM), a izvodi Media plan institut Sarajevo sa partnerskim organizacijama – Medija centar Beograd, Albanski medijski institut Tirana, Internacionalni centar za edukaciju novinara Opatija, Makedonski institut za medije Skopje i Crnogorski medijski institut Podgorica. Svi tekstovi će krajem aprila biti dostupni u knjizi na engleskom i bosanskom/srpskom/hrvatskom jeziku.

